

УДК 60.545.1 +71.084.5

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ЕТНОМАРГІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Я. М. Балановський

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
вул. Садова, 28, м. Умань, Україна, 20300,
e-mail: balanovskiy@i.ua*

Багатівікова залежність від москвинських поневолювачів ввела український етнос в особливий якісний стан. Однією із форм виявлення цього стану є зафіксована у структурі української етнічної суперкультури етномаргінальна субкультура. Соціологічний аналіз функцій цього етносоціокультурного утворення потребує попереднього виявлення змісту ціннісних орієнтацій названої субкультури. Зміст духовних цінностей етномаргінальної субкультури визначається її місцем у структурі української етнічної суперкультури.

Ключові слова: етносоціологія, етномаргінальність, субкультура.

Переднє слово. Більше ніж трьохсотлітня залежність України від Московії та її правонаступників не могла не позначитися на характеристиках українського етносу. Ця обставина уже відзначена вітчизняною публіцистикою, соціальними науками. Наприклад, І. Патриляк акцентує свою увагу на тому, що в актуальному стані українства «минуле... триває в інших формах і впливає на сьогоденні обставини та майбутні пріоритети...» [1, с. 6]. На цю ж проблему вказує і О. Гринів: «Після проголошення незалежності українська нація вимушена вирішувати проблеми, успадковані від багатівікового підневільного становища» [2, с. 26]. «Тавро раба ще довго не злиняє з української душі і заважатиме нормальному розвитку всього, що стосується нашої свідомості», констатує Петро Федотюк [3, с. 59–60].

Тобто багатівікова цілеспрямована не тільки культурна асиміляція, але і духовне та фізичне винищення українців і українства, що здійснювалася Московією у різних формах, на різних рівнях суспільної організації не могли пройти безслідно для етнічних, соціальних, культурних, духовних вимірів українського етносу. Врешті-решт ці потуги привели до певних наслідків, спричинили стан кризи, занепаду, руїни українськості принаймні у частини етнічних українців. Ці набуті через тривале, багатівікове уярмлене становище риси, характеристики української нації і сьогодні впливають на її дії, поведінку, а тому визначають майбуття українського суспільства, найважливішою структурною ланкою якого є український етнос.

Різні аспекти «постмосквинського синдрому» української нації як інтегративного ядра українського суспільства досліджують сучасні українські науковці О. Гринів, Ю. Соболев, М. Птуха, І. Дзюба тощо. Серед зарубіжних дослідників цієї проблеми потрібно назвати Дж. Мейса.

Україна і українці стоять сьогодні перед проблемою відродження етнічності, а отже, і етнокультурної духовної єдності, згуртованості. Однак вихід України зі своєї «москвинської полони» відбувається в інших умовах ніж, наприклад, ті, у яких відбувався вихід із «єгипетської полони» ізраїльтян. Навіть не жорсткий, а жорстокий пресинг поневолювачів України продовжується і сьогодні. Українців, образно кажучи, не захищає море, що розступилося перед вихідцями із єгипетського рабства, але поглинуло їхніх переслідувачів, поневолювачів, а відтак назавжди припинило їх вплив на раніш пригноблених.

«Старший брат», який кілька століть фізично винищував, гнобив, грабував українців матеріально і духовно, викорінював «українство», наприклад, шляхом заборони його мови, книгодрукування тощо і сьогодні системно, невпинно, цілеспрямовано, наполегливо продовжує руйнувати Україну, нівелювати українську етнічну духовну культуру. Чого варті, наприклад, його потуги затягнути нашу Вітчизну до Митного союзу, що став своєрідним інструментом економічного поневолення Москвою учасників цього об'єднання, спекуляції ціною на газ, утримання військової бази на нашій території всупереч положень української Конституції, засилля російськомовної інформаційної продукції в українському інформаційному просторі, прагнення просунути «русский мир» в українське етнокультурне середовище. Важко перерахувати усі форми експансії москвинства в українство.

Зрозуміло, що якісно інші умови (порівняно із умовами, у яких знаходилися представники «народу Ізраїлевого») виходу із духовного рабства ставлять Україну і українців перед потребою пошуку інших, нових засобів, технологій усунення тих негативних характеристик, яких український етнос, українське суспільство набули через багатовікове перебування в уярмленому становищі. Однак їх появі, має передувати наукова рефлексія «духовного полону» як соціального явища. У зв'язку з цим суспільні дисципліни, насамперед соціологія, покликані розв'язати низку проблем, виконати низку завдань. Наприклад, визначити конкретну форму панування москвинських гнобителів, соціальний тип залежності, уярмленості українського етносу. Тобто дати відповідь на запитання: була це класична окупація чи якась специфічна форма поневолення? Яких саме вимірів українській спільноті як специфічній етносоціокультурній системі надало таке тривале панування над нею чужоземних гнобителів? Ці виміри є зворотними чи незворотними? Чи може соціологія запропонувати технології усунення тих негативних характеристик, які українству були силоміць «прищеплені» гнобителями? Чи для виходу із москвинської полони потрібно буде біблійних 40 років, чи цей процес займе триваліший проміжок часу? Звісно, цей перелік питань є далеко не повним. Характеристики соціальної реальності, сформованої в українському суспільстві через багатовікову залежність українського етносу від москвинських поневолювачів, ще тривалий час розкриватимуться перед українською соціологією у все нових і нових аспектах, ставитимуть усе нові й нові завдання для наукового пошуку.

Однак з прикрістю доводиться констатувати: такі питання українська соціологія ще тільки починає ставити перед собою, вона лише піднімається до усвідомлення їх існування. Годі уже говорити про пошук шляхів вирішення цих проблем. Важливо зазначити: та обставина, що українська соціологія ще тільки «доростає» до рівня фіксації

симптомів хвороби українського етносу, а відтак і українського суспільства, сформованого на підґрунті української етнічності, наявності у нього своєрідного «постмосквинського синдрому», не означає його відсутності¹. Навпаки перебіг хвороби, форми її виявлення мають достатньо потужний і, по суті, не вивчений суспільними науками вплив на сучасний стан українства. Усе це вказує не тільки на особливу актуальність окресленої проблеми, практичну важливість її вирішення, але і на необхідність наукового, а отже, і соціологічного дослідження цього явища. Тому що тільки соціологічний аналіз спроможний розкрити його соціальну природу, механізм, виявити ті дисфункції, які воно чинить в українському суспільстві. Врешті, запропонувати соціальні технології вирішення цієї, без сумніву, життєво важливої для подальшого поступу України і українців проблеми.

Однією із форм виявлення «постмосквинського синдрому» стало зафіксоване соціологічним аналізом існування в структурі українського суспільства етнічно маргінальної субкультури, а отже, й існування в структурі українського суспільства особливої етносоціокультурної групи – етнічних маргіналів². Етносоціокультурні маргінали тут розуміються як специфічна соціальна група, етнічність якої через процес соціокультурної асиміляції набула проміжних, між етнічністю українською та москвинською (російською) чітко не визначених вимірів. Тобто, таких, що їх не можна чітко ідентифікувати ні з етнічністю українською, ні з москвинською. Під етнічністю тут розуміється сукупність універсальних вимірів (спільна мова, спільна культура, самосвідомість), які з множини соціальних спільнот вирізняють їх особливий тип – етноси. Або, іншими словами, особливий клас соціальних спільнот, спільноти етнічні.

Констатація факту існування цієї субкультури, як ланки внутрішньої будови української суперкультури, якою є культура українського суспільства, а отже, і етномаргінальної соціальної групи, як елемента структури українського суспільства, вимагає подальшої соціологічної рефлексії її характеристик. Одним із напрямів наукового пошуку має стати дослідження змісту цієї субкультури, зокрема її ціннісних орієнтацій і найперше – духовних цінностей. Важливо також дослідити, якою є ціннісна

¹ Тут варто підкреслити, що автор розвідки наполягає саме на терміні «постмосквинський синдром», а не «посттоталітарний» чи «постгеноцидний». Така позиція пояснюється тим, що нищення українства було розпочато, по-перше, ще у часи Московії, а її правонаступники, як-от: Російська імперія, СРСР, РФ – тільки продовжують започаткований ще у прадавній минувшині процес вигублювання українськості. По-друге, етносоціокультурне нівелювання українства було спричинене не тоталітарним режимом чи геноцидом українського етносу, а москвинством як специфічним етносоціокультурним явищем. Тоталітарний режим з особливим старанням тільки продовжив москвинізацію українства шляхом лінгвостуду, етноциду тощо. По-третє, позаяк явище цілеспрямованого багатомовного руйнування однієї етносоціокультурної системи іншою не було вивчене, описане в історії світової етносоціології, а також те, що визначальним чинником цього явища є етносоціокультурна система, історичною назвою якої є «Московія», автор розвідки для дослідження цієї проблеми і номінує його як «постмосквинський синдром».

² Див. *Балановський Я.* «Етномаргінальна субкультура (спроба соціологічного аналізу)». Гілея : наук. вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2011. – Вип. 46. – С. 509–522.

орієнтація етнічно маргінальної субкультури на етнічну суперкультуру. Адже зміст етнічно маргінальних духовних цінностей через дії етномаргінальної групи, формами виявлення змісту яких ці дії є, позначається на перебігові соціальних, економічних, політичних, культурних процесів в українському суспільстві, на характеристиках того стану, в якому Україна знаходиться сьогодні. Тобто маргінальна етносоціокультурна група, інкорпорує в конструйовану нею, її діями соціальну реальність, певні соціальні форми, соціальні явища, тим самим виконує деякі функції, що потребують наукового дослідження. Окреслена таким чином мета розвідки передбачає вирішення низки конкретних дослідницьких завдань. Перше із них полягає в інтерпретації того, чим у площині пропонованого аналізу є духовність, духовне, духовні цінності. Друге передбачає визначення духовних ціннісних орієнтацій етномаргінальної субкультури на етнічну суперкультуру. Третє зводиться до встановлення наявності (або відсутності) впливу етномаргінальної субкультури, її духовних ціннісних орієнтацій на стан та темпи розвитку українського суспільства. Або, іншими словами, дослідження тих функцій, що їх етномаргінальна субкультура виконує в українському суспільстві.

Досягнення цієї мети відбуватиметься шляхом створення «ідеального типу» (у веберівській інтерпретації змісту цього поняття), своєрідної теоретичної моделі взаємовідносин етнічної суперкультури та етномаргінальної субкультури. Порівняння характеристик цієї моделі із об'єктивними вимірами соціальної реальності, що має місце в українському суспільстві, дасть змогу пояснити явища і процеси етносоціокультурної взаємодії в українському суспільстві.

Розв'язання сформульованих вище конкретних дослідницьких завдань має не тільки певну теоретичну, але і велику практичну цінність. Адже науковий аналіз духовних ціннісних орієнтацій етнічно маргінальної субкультури, що об'єктивуються через дії етномаргінальної соціальної групи, допоможе не тільки краще зрозуміти сутність цього явища, механізм його впливу, але і розробити науково обґрунтовані технології мінімізації, нівелювання його дисфункцій в українському суспільстві. Таке дослідження покликане, по суті, започаткувати вихід України із духовного «москвинського полону», стати своєрідним підґрунтям для вичавлення українцями із себе духу власної упослідженості, москвинського рабства. Тому що рабів, як відомо, до раю не беруть. А це означає, що без подолання синдрому постмосквинського духовного рабства Україна і українці або будуть продовжувати тупцяти колами на маргінесах всесвітньої історії, або ж знову повернуться під п'яту поневолювачів.

Дух, духовне, духовність у контексті соціологічної інтерпретації. Рефлексії змісту поняття «духовні цінності», тобто осмисленню сукупності властивостей, які відмежовують духовні цінності від інших типів цінностей, наприклад, матеріальних, має передувати процедура інтерпретації того, що розуміється під термінами «дух», «духовне», «духовність». Або, іншими словами, потрібно пояснити, яким змістом наповнюються ці категорії у контексті їх соціологічної рефлексії. Визначення названих понять дозволить установити логічний зв'язок із тим, що тут позначається дефініцією «духовні цінності», розкрити духовність як певну множину полярних ціннісних орієнтацій. Підґрунтям такої методологічної орієнтації є те, що в онтологічному аспекті існують не тільки духи добра, але і зла. Емпірична фіксація форм об'єктивації ідеальних сут-

ностей добра і зла, справедливості й несправедливості, ницості та шляхетності, які є певними духовними значеннями, вказує на такий атрибут духовного, як його полярність. Тобто духовне як сукупність найзагальніших вимірів, що відмежовують духовне від не духовного, існує через конкретні діаметрально протилежні за своїм змістом форми духовності.

Отже, дух – це теоретична абстракція, загальне поняття, яке у контексті філософського аналізу застосовується для позначення ідеального нетілесного начала того, що протистоїть матеріальному, тілесному началу.¹ Духовне – це сукупність вимірів, які відмежовують духовне від недуховного, отже, матеріального. Матерія і дух – два діаметрально протилежні аспекти людського буття. Дух – це складна і багатогранна сутність, її рефлексія здійснювалася, здійснюється і без сумніву здійснюватиметься у майбутньому усіма суспільними дисциплінами. Кожна із них знаходила і знаходитиме у цьому об'єкті наукового аналізу усе нові й нові виміри, розкриваючи таким чином його якісну безкінечність.

Соціологічні довідники тлумачення терміна «дух», «духовність», «духовне» не пропонують. Що ж до інших джерел, то, наприклад, «Психолого-педагогический словарь» пояснює духовність як: «... вираження у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити і діяти «для інших». З категорією «духовність» співвідноситься потреба пізнання – світу, себе, смислу і призначення свого життя. Людина духовна настільки, наскільки задумується над цими питаннями і прагне отримати на них відповідь» [4, с. 212]. Для «Великого тлумачного словника сучасної української мови» духовність це: «... абстрактний іменник до духовний». У свою чергу – духовний «Зв'язаний з внутрішнім психічним життям людини, моральним світом її. // Зв'язаний зі спільністю ідей, поглядів, прагнень і таке інше. // розм. Не матеріальний, не тілесний» [5, с. 252].

Проте було б безпідставним стверджувати, що поняття «дух», «духовність» не відносяться до арсеналу соціологічних дефініцій. Проблема духу, духовності знайшла соціологічне осмислення зокрема у розвідці класика світової соціології М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму». У своєму доробку німецький соціолог пропонує таке визначення: дух це те, «що в одному випадку є надпотужною, невичерпною підприємницькою енергією і морально індиферентною схильністю, набуває в іншому випадку характеру етично забарвленої норми, що регулює увесь уклад життя» [6, с. 74]. Тобто у площині пошуку здійснюваного німецьким соціологом дух – це складне і багатогранне соціальне явище, найважливішими аспектами якого можна вважати, поперше, те, що дух є «надпотужною, невичерпною... енергією». Отже, дух – це рушій, сила, потенція, формою виявлення якої є соціальна дія. Особливість цієї енергії полягає у тому, що вона має не матеріальну, а ідеальну природу. Духовне тут – це усе те, що відноситься до цієї енергії, енергії, яка в особливий спосіб виробляється та утилізується людьми. Важливо відзначити: М. Вебер підкреслює не тільки енергетичну природу цієї сутності, але і тлумачить її як морально індиферентну схильність. Таким чином, дух – це енергія дії у «чистому» вигляді, енергія, потенція, сила як така, безвідносно

¹ Див. Філософський словник. – К., 1973.

до будь-якого морально-етичного забарвлення. Від цієї якісної характеристики (морально-етичного аспекту) духу німецький соціолог у даному контексті абстрагується. У цьому ракурсі дух насправді є морально індиферентною сутністю. Адже засобом абстрагування ми можемо розглядати потенціал духу як такий, безвідносно до його етичного аспекту, без відповіді на те, яким моральним змістом ця сила наповнюється добром чи злом, толерантністю чи нетерпимістю тощо.

Інтерпретація духу як надпотужної енергії, морально індиферентної сили ставить питання про вимірювання потенціалу духу або, іншими словами, визначення його певних ступенів, кількісного вимірювання, вимагає розроблення своєрідної шкали визначення рівнів потенції, сили духу. виправданим буде підхід, за якого вимірюватимуться екстенсивні та інтенсивні характеристики духу. Щодо екстенсивних кількісних характеристик, то тут йдеться про кількість суспільних сфер життя соціального суб'єкта, у контексті яких виявляється хоча б мінімальний потенціал його духу. Кількісні виміри інтенсивності потенціалу духу, отже, енергії, яка виявляється у дії, спрямованій на досягнення мети, визначаються перешкодами, які сила духу здатна здолати. Залежно від необхідної чутливості вимірювання, можна, наприклад, застосовувати або триступеневу, або п'ятиступеневу шкалу.

По-друге, ще одним ракурсом аналізу стає та обставина, що інтерпретація духу як енергії чітко і однозначно прив'язує цю енергію саме до соціальної дії, отже, поза її межами дух не має буття. Такого типу енергія не фіксується у будь-яких інших сутностей, що є сторонами процесу взаємодії. У зв'язку із тим, що соціальна дія неможлива без соціального суб'єкта, то за такого підходу і дух розкривається як невід'ємна властивість того, хто чинить такого типу дію, отже, соціального суб'єкта. Іншими словами, тільки соціальний суб'єкт виявляє здатність генерувати такого типу енергію, отже, бути духовним. Таким чином, дух – це не тільки енергія, що виявляється у дії, але і властивість, більше того – атрибут суб'єкта, який виявляє здатність до такого типу дії, генерування такого типу енергії. Крім того, акцентування на моральній індиферентності означає певну відстороненість духу від етичності. Іншими словами, однакової (або різної) потужності енергія, реалізована, впроваджена, втілена у дії, може спрямовуватися як на здійснення добра, тобто добродійність, так і зла, отже на злочинство.

По-третє, дух – це і етично забарвлена норма, що регулює увесь уклад життя соціального суб'єкта. Наголошенням на цій характеристиці духу німецький соціолог указує на діалектичну єдність двох якісно різних параметрів духу. Першим є його позаетичність як «чистої» енергії. Другим – чітка етичність. З цієї точки зору дух означає не що інше, як певний смисл, зміст, інформацію, значення, що виробляється колективно й існує, має буття у колективі. Тобто за межами свідомості індивіда і незалежно від неї. По-друге, це значення є відображенням вимірів добра і зла, справедливості і несправедливості, прекрасного і потворного, шляхетного і ницого тощо. Іншими словами, у цьому ракурсі дух – це фактор, що орієнтує на добро чи зло, справедливості чи несправедливості і таким чином визначає певний спосіб чи, словами М. Вебера, «уклад життя». Таким чином, дух – це і етичний чинник, що визначає, установлює укладу життя, які розрізняються за змістом тієї або тієї конкретної духовності. Тобто у цьому ракурсі дух – це добро або зло, справедливості або несправедливості, отже,

моральна, а відтак й ідеальна сутність. Вона об'єктивується через дії соціального суб'єкта і у такий спосіб визначає морально-етичний уклад його життя як добродійність чи злодійство, щедрість чи скупість тощо. У цій площині духовність виявляється у конкретній «забарвленості», «тональності», змісті соціальної норми, тій або тій її етичності. Духовність тут є або добром, або злодійством.

Отже, дух – це і його конкретні реалізації, та або та безпосередня духовність, що виявляється у формі того або того укладу життя, змісті тих або тих норм, моделей поведінки. Таким чином, *духовність, по-перше, це – сукупність якісних характеристик, атрибут соціального суб'єкта, що виявляється у його здатності генерувати та утилізувати сутності, які мають не матеріальну, а ідеальну природу; по-друге, духовність – це і деяка множина конкретних нематеріальних значень, що об'єктивуються у тому або тому особливому укладі життя соціального суб'єкта, змісті тих або тих моделей поведінки, що цей уклад визначають.* Констатація цих вимірів духу, його онтологічного аспекту, тобто встановлення того, що дух має буття як сукупність вимірів, що розрізняють духовне і недуховне, отже, матеріальне, а також існування духу як конкретної духовності, тобто сукупності конкретних значень, що виявляються через дії певного соціокультурного суб'єкта, уклад його життя розкриває можливість підходу до духовного як до деякої сукупності цінностей. Адже будь-яке значення, як це довів П. Сорокін, одним із своїх аспектів має цінність.

Узагальнимо результати здійсненого вище аналізу. У його межах ми розкрили два своєрідні аспекти існування духу. Перший має буття як сукупність вимірів, що відмежовують духовне від недуховного, отже, вимірів, ознак універсальних, загальних для цієї якісної визначеності. Другий полягає у тому, що духові притаманна власна якісна специфіка, тобто він має конкретне, особливе втілення, отже, існує як безпосередня духовність, іншими словами, у цьому ракурсі буття духу здійснюється у формі тієї або тієї духовності.

Відповідно щодо названого вище аспекту, тобто того, що дух існує як певна особлива духовність, то тут уже духовність постає у двох якісно різних площинах. По-перше, як атрибут певного соціального суб'єкта, його здатність генерувати, об'єктивувати абстрактні ідеальні значення, ту або ту конкретну духовність своїми діями. Тобто духовність тут є якісною характеристикою соціального суб'єкта. Духовність у даному аспекті – це певна сукупність суб'єктивних ідеальних значень, які існують у свідомості соціального суб'єкта та виявляються, об'єктивуються у його діях, вчинках, дискурсі тощо. По-друге, як певний конкретний зміст, деяка сукупність смислів, значень відособлених, відокремлених від того, хто їх об'єктивує у тих або тих формах. У цьому разі духовність – це те, що має буття за межами соціального суб'єкта, існує незалежно від нього, є об'єктивним відносно до нього. Тут духовність – це та або та конкретна сукупність специфічних значень, що, по-перше, мають об'єктивне, в особливий спосіб об'єктивоване, відсторонене від соціального суб'єкта існування. А, по-друге, ці об'єктивовані у певних формах значення мають певне морально-етичне забарвлення, тональність або, іншими словами, деяку морально-етичну спрямованість.

Отже, духовність – це не тільки суб'єктивована і суб'єктивна, але й об'єктивована та об'єктивна сутність, певна множина морально-етичних значень. Такі значення

існують у деяких взаємозв'язках, взаємозалежностях, взаємодіях, які й інтегрують їх у системну цілісність. Отже, духовність – це і окрема об'єктивна система морально-етичних значень.

Таким чином попередній аналіз розкрив два якісно різні аспекти духовності. Перший із них полягає у нерозривній єдності духовності із тим або тим соціальним суб'єктом, духовність є його атрибутивною характеристикою. У межах другого духовність розкривається через деяку відстороненість від соціального суб'єкта, тут вона набуває відносно самостійного значення. Або, іншими словами, духовність за такого підходу є об'єктивною сукупністю конкретних морально-етичних значень. У цій площині духовність трактуємо як об'єктивну систему смислів, значень, що існують за межами свідомості індивіда і незалежно від неї.

Одним із гносеологічних аспектів значень є їх ціннісний вимір. П. Сорокін у своєму аналізі природи соціокультурних явищ зауважує: «Будь-яке значення у вузькому розумінні слова є цінністю (когнітивною, або іншою). Будь-яка цінність передбачає норму з її реалізації або заперечення, наприклад, цінності багатства, царства Божого, добродійності, здоров'я і відповідні їм засоби досягнення або відторгнення таких цілей. З іншого боку, будь-яка норма – юридична, етична, технічна або будь-яка інша – неодмінно є значенням, позитивною або негативною цінністю» [7, с. 200].

Отже, робимо висновок – систему абстрактних ідеальних значень ми можемо розглядати як систему цінностей, що ці значення мають за своєю соціальною природою. У цій площині важливим для нашого аналізу аспектом буде зокрема відповідь на запитання, як ті або ті цінності певної субкультури взаємодіють із цінностями суперкультури, до якої ця субкультура входить складовою частиною, ланкою внутрішньої будови. Або, іншими словами, потрібно встановити, якими є функції цінностей етномаргінальної субкультури в структурі етнічної суперкультури. Адже за канонами системного підходу, етномаргінальну субкультуру, як своєрідну систему, в одній площині характеризує іманентна їй структура, а в іншій – вона сама є елементом структури етнічної суперкультури як системи вищого рівня впорядкування. Хоча і особливим елементом, таким, що тільки частково входить до її структури, знаходиться на узбіччі, на маргінесах внутрішньої будови етнічної суперкультури. Особливе місце етномаргінальної субкультури у структурі етнічної суперкультури, тільки часткове входження цього елемента до її структури визначає специфіку його функціонування у ній.

Духовність як система ціннісних орієнтацій. Ми довели, що соціологічний аналіз дефініцію «духовність» застосовує для позначення певного аспекту соціальної реальності. Сутність цього аспекту «ґрунтується на спроможності соціальної матерії відображати своїми конкретними структурами не тільки матеріальні, а й духовні (ідеальні) явища та процеси соціального життя» [8, с. 84]. Тобто духовність розкриває надорганічну (соціальну) якісну характеристику людей. Соціальне, на відміну від органічного (біологічного), твориться особливою взаємодією людей, тією, що здійснюється шляхом комунікування одним учасником такої взаємодії іншому абстрактних ідеальних значень у формах, через які ці значення об'єктивуються, стають доступними органам чуття адресата. У зв'язку із тим, що соціальне не існує поза діями окремої людини, то виправдано буде стверджувати, що духовність – це *sine qua non* соціального

і водночас атрибут індивіда, котрий своїми діями генерує соціальне. Духовність, тобто якісна характеристика індивіда, виявляється через його здатність, по-перше, бути творцем, продуцентом специфічної нематеріальної етично індиферентної енергії, по-друге, творити «етично забарвлені норми, що регулюють увесь уклад життя». Етичне тут пояснюється як моральне, те, що відноситься до колективно вироблених норм поведінки у суспільстві, яке має імперативний характер. Такі колективно вироблені, етично забарвлені норми є цінностями у тому ракурсі, що вони встановлюють порядок утилізації благ суспільного існування. Вибір, надання переваги одним із норм і водночас уникання, ігнорування або нечасте застосування інших у соціології позначається терміном «ціннісна орієнтація».

У контексті соціологічного аналізу цінність традиційно розглядається як форма виявлення залежності людини від матеріальних і духовних передумов її існування. Чи, іншими словами, цінністю є усе те, що задовольняє матеріальні й духовні потреби людини, а відтак мотивує її до дій, спрямованих на задоволення цих потреб шляхом утилізації тих або тих цінностей. Тобто аналіз сутнісних вимірів цінностей переконує: ці якісні визначеності детермінують поведінку людини, спрямовують її на задоволення потреб, через їх використання, споживання тощо. Цінності та потреби знаходяться у нерозривному зв'язку, тобто вони є своєрідним континуумом. Потреби визначають характер цінностей. Цінності є формами виявлення потреб людини.

Американський психолог А. Маслоу у своєму дослідженні потреб людини зобразив їх у формі ієрархічної піраміди.¹ За його інтерпретацією, вони поділяються на природжені, або первинні, базові, та набуті, похідні, або мета-потреби. Природжені потреби залишаються незмінними, на відміну від них набуті є динамічними. Похідні від базових, тобто набуті, мета-потреби є рівноцінними, тому їм не властива будь-яка ієрархічність. Вона, тобто ієрархічність, притаманна базовим потребам. Серед них найнижчий рівень посідають цінності вітальні (фізіологічні і сексуальні). Вище щодо них розташовуються потреби екзистенціальні. Вітальні та екзистенціальні потреби мають універсальний характер, поширюються на усіх людей. Ще вищий рівень посідають потреби соціальні та престижу. Цей рівень цінностей відкритий уже не для усіх індивідів. Пояснюється це ієрархічною актуалізацією потреб. Тобто потреби вищого рівня актуалізуються тільки після задоволення потреб нижчого рівня. Отже, коли людина переймається задоволенням тільки природжених потреб, то потреби вищого рівня для неї не актуалізуються.

Нарешті, на найвищому рівні знаходяться потреби духовні. Їх відмінність від потреб базового рівня полягає у тому, що вони відображають специфічну неорганічну сутність людини, її здатність існувати в особливому надорганічному світі. Цей світ твориться людиною на противагу світу органічному, у якому людина сама постає продуктом творення цього світу. Надорганічний світ твориться зокрема комунікацією суб'єктивних абстрактних ідеальних значень (добро-зло, справедливість-несправедливість, шляхетність-нищість тощо), які людина об'єктивує своїми діями, вчинками, поведінкою, дискурсом,

¹ Див. 1) Theory of human motivation // Psychology Review. July. 1934. 2) Motivation and personality. N. Y., 1970.

мімікою, жестами тощо. Тобто значеннями, що їх людина генерує, виробляє, продукує і водночас утилізує, споживає, до яких адаптується, з якими співіснує, які допускає у своє соціокультурне середовище і які, врешті, це середовище творять, надають йому певних конкретних етичних вимірів, духовності, того чи того змісту, тієї або тієї полярності. Такі у певній формі об'єктивовані суб'єктивні абстрактні ідеальні (надорганічні) значення відносяться до визначальних характеристик світу надорганіки. Сенси, що в особливий спосіб поєднуються, інтегруються із формами їх об'єктивації, формами, що ці сенси символізують, впливають на психологічний стан і поведінку людей. Відтак спонукають їх до певних дій або навпаки утримують від них. Кожна із цих форм: і дія, і утримання від дії, бездіяльність (умовно назвемо її «терпінням») також об'єктивують певні сенси, значення. Отже, визначальними вимірами світу, що твориться особливою взаємодією людей, світу надорганічного є його синхронна і діахронна суб'єктивність і суб'єктивованість, об'єктивність і об'єктивованість, ці виміри атрибутивні для нього. Цей світ є настільки суб'єктивним, наскільки суб'єктивними є ті значення, що їх людина має у своїй свідомості. Водночас він настільки ж об'єктивний, наскільки об'єктивними є форми, що символізують абстрактні ідеальні значення, форми, через які ці значення об'єктивуються і у такий спосіб стають доступними органам чуття і свідомості інших людей.

Надорганічний світ має буття як континуум суб'єктивного абстрактного ідеального значення та об'єктивної форми, що цей зміст символізує, через яку даний смисл об'єктивується. Абстрактні ідеальні значення кожен окремий індивід інтеріоризує у процесі соціалізації як сутності, що існують за межами його свідомості, незалежно від неї. Абстрактні ідеальні значення, що об'єктивуються у тій або тій формі, через фіксацію цих форм органами чуття людини та зчитування із них її свідомістю того змісту, що його вони символізують, який у таких формах об'єктивується, впливають на психологічний стан і поведінку людини, а відтак позначаються на задоволенні її потреб. Тобто певні дії, орієнтовані на нього, індивід оцінює як добро чи зло, справедливість або несправедливість, отже, надає їм ціннісного смислу, тому що ці дії або допомагають, або перешкоджають йому утилізувати інші цінності. Дії, що їх один соціальний суб'єкт, умовно назвемо його Актор, спрямовує на іншого соціального суб'єкта – Бектора, цей адресат дії оцінює як форму виявлення добра або зла, справедливості або несправедливості, толерантності чи нетерпимості тощо. Це, отже, означає, що вони для нього є певними цінностями, такими цінностями, які мають не органічну, а духовну, ідеальну природу. Ставлення до абстрактних ідеальних значень як до позитивних, бажаних, необхідних або ж навпаки неприйнятних, відразливих, негативних, таких, що створюють дискомфортні стани, означає ціннісну орієнтацію. Тобто кожен соціальний суб'єкт своїми діями, вчинками, поведінкою, дискурсом тощо об'єктивує ті або ті духовні значення, які у певному аспекті є цінностями. Чи, іншими словами, демонструє орієнтацію на ті або ті духовні цінності.

Звісно, усі ті надорганічні значення, які індивід генерує і які він утилізує, неможливо перерахувати принаймні у межах цієї розвідки. Тому тут для спрощення нашого аналізу ми умовно розмежуємо їх на дві групи. До першої віднесемо позитивні цінності – добро, справедливість, толерантність, ширість, щедрість тощо. Другу групу

складуть цінності негативні – зло, ворожість, нетерпимість, ненависть тощо. Кожну із груп безконечної множини таких значень можна вичленувати як визначальну для того або того конкретного соціального суб'єкта. Для цього варто проаналізувати, які із надорганічних значень цей суб'єкт об'єктивував у своїх діях або бездіяльності, отже, терпінні. Наприклад, як часто своїми діями він захищає, реалізує добро, справедливість, толерантність, шляхетність, щедрість, щирість тощо. Або ж навпаки своїми діями або ж бездіяльністю творить ненависть, зло, підлість, ворожість, упередженість, несправедливість.

Потрібно зазначити: жодна із цих груп цінностей не виявляється, не має буття відособлено від свого антипода, так би мовити, у «чистому» вигляді. Дії соціального суб'єкта об'єктивують не тільки як «чисто» позитивні чи «чисто» негативні цінності. Насправді полярні за своїм змістом цінності поєднуються у своєрідну цілісність, у якій один із типів цінностей (позитивний чи негативний) більше або менше переважає інший, домінує над іншим. Тобто жоден із соціальних суб'єктів не є втіленням абсолютного добра або зла, тільки позитивних чи тільки негативних цінностей. Цінності кожної із груп поєднуються, змішуються у певній пропорції, створюють ту або ту конкретну ціннісну систему, у якій одні із цінностей мають вищий або нижчий ступінь домінування.

Отже, ми довели, що духовність тієї або тієї конкретної полярності, яка є об'єктивною системою абстрактних ідеальних значень, а отже, і системою цінностей через реалізацію цих цінностей діями соціального суб'єкта, за якої одна із полярностей переважає іншу, постає певною ціннісною орієнтацією. Ціннісна орієнтація є атрибутивною рисою соціального суб'єкта, безвідносно до того, є цей суб'єкт окремим індивідом чи групою індивідів. Тобто ціннісні орієнтації однаково властиві як індивідам, так і груповим соціальним суб'єктам. А це, у свою чергу, означає, що і такий груповий соціальний суб'єкт, як етнос, також є носієм певної системи ціннісних орієнтацій, системи духовних цінностей

Соціальний механізм взаємодії етнічних суперкультури та субкультур. Важливим аспектом нашого дослідження є розмежування таких між собою відмінних сутностей, як суперкультура та субкультура. У соціології ці терміни застосовують для розмежування соціокультурних систем, що мають різні рівні складності структури. Тобто терміном «суперсистема» позначається система вищого рівня організованості, складності. Та система, яка є структурним елементом системи вищого щодо неї рівня складності структури, позначається терміном «субсистема» або «підсистема». Застосувавши цей прийом до аналізу співвіднесення культури певного суспільства з культурами тих соціальних спільностей, що є структурними ланками цього суспільства, ми отримаємо відносини суперкультури та субкультур. Суперкультурою тут буде культура всього суспільства, а субкультурами культури тих соціальних спільностей, що є ланками соціогрупової структури суспільства.

Культура кожного суспільства завжди є певною етнічною культурою. На нашій планеті відсутні суспільства, що мали б своїм підґрунтям якусь позаетнічну, безетнічну культуру. Отже, у тому або тому конкретному суспільстві статус суперкультури має певна етнічна культура. Статус суперкультури у контексті того або того конкретного суспільства визначається зазвичай тією обставиною, що етнічна група, через яку

об'єктивується ця культура, є чисельною більшістю. Тобто, зокрема через кількісні характеристики носіїв певної етнічної культури вона набуває домінуючого, панівного характеру, отже, є суперкультурою.

Така етнічна культура своїм впливом охоплює усі сфери суспільного життя, «цементує» суспільство, усі ті соціальні групи, що є елементами його структури, в єдину, консолідовану, інтегровану етнічно однорідну цілісність. Суперкультура, наприклад, визначає мову міжетнічного спілкування у межах тієї держави, що створена на підґрунті цієї етнічної культури. Тобто усі етнічні меншини, відтак і субкультури, на загальнодержавному рівні послуговуються суперкультурою, етнічною культурою панівного етносу. Кожна із етнічних меншин, що є носіями етнічних субкультур у своєму власному колі, вільно користується, розвиває тощо власну етнічну субкультуру. Тільки у такий спосіб забезпечуються умови, прийнятні для саморозвитку, взаємовигідного співіснування і етнічної суперкультури, і етнічних субкультур. Тільки таким чином у етносоціокультурному аспекті суспільного життя панує мир і злагода, а відтак суспільство консолідується на вирішенні інших нагальних проблем, наприклад, на захисті демократичних засад в організації владних відносин, динамічному економічному, науковому, освітньому розвитку, забезпеченні належного соціального захисту громадян тощо.

На нашій планеті немає моноетнічних суспільств. Тобто будь-яке суспільство апріорі складається у тому числі із груп, що відрізняються від інших груп за етнічними характеристиками. Те, що структуру суспільства складають етнічні спільноти, означає, що ті етнічні культури, що об'єктивуються через дії цих соціальних суб'єктів відносно до культури домінуючого етносу, мають статус субкультур. Визначається цей статус, ще раз підкреслимо, об'єктивними соціальними вимірами тих груп, через які ці культури набувають об'єктивованого існування. Суперкультура та субкультури мають рівне право на існування, але вони не є рівними у своїх соціальних вимірах у своєму потенціалі, наприклад, у чисельності, освітніх, економічних, владних тощо характеристиках. Тому що нерівними є соціальні виміри тих груп, що такі етнічні культури презентують.

Описане вище місцезнаходження або статус панівної і підлеглих культур визначає характер їх взаємодій, взаємозв'язків, взаємозалежностей. А це означає, що такими ж є відносини пануючого етносу та етнічних меншин. Описане структурування суперкультури та субкультур, панівного та підлеглих етносів має універсальний характер. Кожне конкретне суспільство засновується на певному етнічному соціокультурному підґрунті. За своїми об'єктивними характеристиками та етнічна культура, що стала засадничою у суспільстві, домінує над усіма іншими субкультурами, звісно, що і етнічними, безвідносно до того, як оцінюють даний факт представники цих субкультур. Для вирішення колізій, що можуть виникати, впорядкування взаємовідносин панівної етнічної культури та етнічних субкультур, отже, панівного етносу та етнічних меншин у демократичних суспільствах через законодавство запроваджується певний механізм. Цей механізм, по суті, покликаний вирішувати дві полярні проблеми. Перша із них зводиться до того, що панівна етнічна культура, тобто суперкультура, а отже, панівна етнічна група не повинна знищувати (звісно, що не у фізичному, а культурному аспекті) етнічні субкультури, групи етнічних меншин. Друга передбачає недопущення для

субкультур, отже, етнічних меншин можливостей заперечувати панування етнічної суперкультури, тобто панівного етносу. Загальновизнаним, природним вважається право кожного етносу на панування у межах створеної ним держави. Бездержавні етноси реалізують своє право на створення держав шляхом перемовин із відповідними представниками тієї держави, на території якої такий етнос знаходиться. Можливі колізії етнічної суперкультури із етнічними субкультурами, що мають власну державність, тобто діаспорними субкультурами розв'язуються зокрема і через інститут вільної міграції, еміграції носіїв таких субкультур.

Що ж до бездержавних етносів, то протиріччя, які виникають у їх взаємодії із носіями етнічної суперкультури, можуть знаходити різні варіанти свого розв'язку. Визначальним тут має бути, по-перше, право автохтонного, титульного етносу на непорушність кордонів утвореної ним держави, по-друге, право етносів на існування. Конкретний варіант вирішення проблеми визначається у переговорному процесі для взаємної вигоди сторін.

Зміст етномаргінальних ціннісних орієнтацій. Методологія дослідження ціннісних орієнтацій етномаргінальної субкультури засновується на підґрунті того, що зміст культурних норм емпірично фіксується у тих формах, що цей зміст символізують, через які він виявляється.

У суспільстві, де існує явище, позначене терміном «постмосквинський синдром», взаємодію етнічної суперкультури та етнічних субкультур визначає наявність у структурі етнічної суперкультури специфічної ланки її внутрішньої будови – етномаргінальної субкультури. Зміст ціннісних орієнтацій етномаргінальної субкультури у її взаємовідносинах із етнічною суперкультурою визначається її маргінальністю. Тобто ті ціннісні орієнтації, які об'єктивуються через дії носіїв етномаргінальної субкультури у її ставленні до етнічної суперкультури, «задаються» тим становищем, що його посідає етномаргінальна субкультура у структурі взаємовідносин етнічних культур певного суспільства.

За визначенням, етномаргінальна субкультура тільки частково є складовою ланкою етнічної суперкультури. Тобто її єдність із етнічною суперкультурою відноситься до особливого типу єдності культурних елементів. Ці типи єдності описав П. Сорокін¹. У своєму дослідженні він доходить висновку, що усі численні взаємовідносини елементів культури можуть бути узагальнені до чотирьох основних типів:

- просторова або механічна єдність;
- асоціація під впливом зовнішнього середовища;
- причинна або функціональна інтеграція;
- внутрішня або логіко-сміслова єдність.

Тобто єдність етнічної суперкультури і етномаргінальної субкультури відноситься до першого типу єдності культур. Це означає, що і етнічна суперкультура, і етномаргінальна субкультура функціонують у спільному для них фізичному просторі, межах території певної країни. Крім того, цим культурам притаманна особлива – дисфункціональна

¹ Див. Сорокін П. А. «Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений». – СПб. : РХГИ, 2000.

єдність. Моделлю такої єдності можна розглядати, наприклад, взаємодію асимілюючої і асимільованої культур. Перша проникає у структуру другої, розриває існуючі там взаємозв'язки, взаємозалежності й у такий спосіб руйнує етнічну культуру як системне явище. В асимільовану систему інкорпуються нові елементи, налагоджуються нові взаємозв'язки і взаємозалежності. Система трансформується, втрачає свою вихідну, первісну якісну визначеність і набуває вимірів, проєктованих асимілюючою культурою.

Нарешті, взаємовідносини етнічної суперкультури і етномаргінальної субкультури характеризує логіко-смилова полярність. Тобто те, що є добром для однієї культури, відповідно обертається злом для іншої, шляхетність у оцінках однієї розглядається як нищість у іншій, справедливість в очах етнічної суперкультури набуває значення несправедливості з точки зору етнічно маргінальної субкультури.

Важливо відзначити, по-перше, що етнічно маргінальна субкультура може існувати тільки як елемент структури тієї етнічної суперкультури (асимільовуваної), що знаходиться під безперервним багатомісячним гнітом деякої іншої суперкультури (асимільатора). Без такого тиску, без постійного своєрідного «підживлення» суперкультурою асимільатором етномаргінальна субкультура, яка частково є елементом структури (асимільовуваної) етнічної суперкультури, втрапить здатність до самовідтворення. По-друге, у налагодженні взаємовідносин етнічної суперкультури та етномаргінальної субкультури визначальна роль належить державі. Тільки їй відводиться функція інструмента забезпечення стабільного розвитку суспільства, у тому числі стабільності у сфері етносоціокультурних взаємовідносин. По-третє, у вирішенні проблеми етномаргінальної субкультури потрібно враховувати зовнішній чинник. Адже як уже було зауважено, здатність до самовідтворення вона має тільки завдяки впливу зовнішніх, відносно до асимільовуваної суперкультури, сил. У структурі асимільовуваної етнічної суперкультури етномаргінальна субкультура виконує функцію реалізатора інтересів суперкультури асимільатора. Звісно, що у випадку припинення «підживлення» етномаргінальної субкультури, цю функцію вона виконувати не зможе, тому що не зможе самовідтворюватися. Це, у свою чергу, не зможе не привести до реакції з боку суперкультури асимільатора, якій не просто буде змиритися із втратою свого впливу на асимільовувану суперкультуру.

Висновки. Українське суспільство знаходиться сьогодні в особливому якісному стані. Окремі форми виявлення якісних характеристик цього стану уже зафіксовані й описані українською соціологією. Наприклад, О. Макеєв досліджує феномен інституціональних інкубусів, проблеми динаміки чисельності українського етносу стали предметом вивчення Ю. Соболева та М. Птухи. Ще однією із таких форм є явище етносоціокультурної маргінальності.

Наукове осмислення етномаргінальної субкультури, зокрема пропонований доробок, переконують: вона знаходиться в особливих взаємозв'язках, взаємодіях із етнічною суперкультурою. Цими взаємозв'язками є, по-перше, просторова єдність (існування в єдиному фізичному просторі); по-друге, дисфункціональна єдність (етномаргінальна субкультура існує тільки у структурі етнічної суперкультури і тільки доти, доки виконує функцію термінатора (тут руйнівника) цієї етнічної культури); по-третє, ціннісні орієнтації етнічно маргінальної субкультури мають полярний зміст, діаметрально протилежну спрямованість відносно духовних цінностей етнічної суперкультури.

Виявлені у контексті цього дослідження об'єктивні виміри етномаргінальної субкультури (її духовні ціннісні орієнтації) вимагають, по-перше, продовження її наукового, зокрема соціологічного дослідження, по-друге, розроблення технологій мінімізації дисфункціональних впливів цієї субкультури на етнічну суперкультуру. По-третє, практичне вирішення проблеми етномаргінальної субкультури для автохтонного, титульного, такого який є абсолютною етнічною більшістю в Україні етносу, треба вважати першочерговим, життєво важливим завданням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Патриляк І.* «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939–1960-х рр.» / І. Патриляк // Центр досліджень визвольного руху. – Львів : Часопис, 2012. – 512 с.
2. *Гринів О.* Українська нація у поліетнічному суспільстві / О. Гринів // Європейські перспективи. – 2010. – № 1. – С. 26–31.
3. *Волощак М.* Збірник мовно-стилістичних порад лінгвістів, літературознавців, публіцистів / Марія Волощак. – К., 2010. – 200 с.
4. Психолого-педагогический словарь ; сост. Рапацевич Е. С. – Минск : Соврем. слово, 2006. – 928 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
6. Вебер М. Избранные произведения : пер. с нем. / М. Вебер ; сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова ; предисл. П. П. Гайденко. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
7. *Сорокин П.* Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
8. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / уклад. : В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко [та ін.] ; під заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Укр. Центр духовн. культури, 1999. – 736 с.

Стаття надійшла до редколегії 23.05.2014

Прийнята до друку 25.06.2014

SPIRITUAL VALUES OF THE ETHNOMARGINAL SUBCULTURE

Ya. M. Balanovskyj

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Sadova Str., 28, Uman, Ukraine, 20300,
e-mail: balanovskuy@i.ua*

The evolution of the theoretical and methodological approaches to understanding of essence of the ethnicity, character of the ethnos structure are critically analyzed in article. the changes in the number of ethnic and linguistic structure of the population as a whole in Ukraine and as in some regions are analyzed in the article. The centuries-old dependence on Moscow oppressor has led Ukrainian ethnos to particular qualitative state that was already noticed by the sociological discourse. One of the forms of this state is ethnomarginal subculture fixed in the structure of Ukrainian ethnic superculture that are the consequences

of postmoscowian syndrome. Other effects appears at a high level of linguistic assimilation (russification) of Ukrainians and ethnic groups, except the Russians, particularly in the cities of eastern and southern regions. It is found that the Ukraine gained independence, has led to new trends in changes of ethno languages population structure, compared with the previous Soviet era. Current trends in the integration process of global and national development increasingly actualize problems of interethnic relations in Ukraine, the consolidation of the nation, ethno-political consensus dictate the need for a balanced and democratic state ethnic policy. Sociological analysis of this etnosociocultural formation needs prior identification. Contemporary political conflict in Ukraine demands for the scientific approach to the definition, regulation and prediction of interethnic relations especially in its disfunctional dimension. The substance of spiritual values of the etnomarginal subculture is determined by its place in the structure of Ukrainian ethnic superculture. The contemporary conditions of interethnic relations are analyzed and the prospects of future researches are pointed out. The author focuses on methodological problems of subject's field.

Keywords: ethnosociology, ethnomarginality, subculture.

ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ ЭТНОМАРГИНАЛЬНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ

Я. М. Балановский

*Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины,
ул. Садовая, 28, г. Умань, Украина, 20300,
e-mail: balanovskuy@i.ua*

Многовековая зависимость от московских порабитителей привела украинский этнос в особое качественное состояние. Одной из форм выявления этого состояния есть зафиксированная в структуре украинской этнической суперкультуры этномаргинальная субкультура. Социологический анализ функций этого этносоциокультурного образования требует предыдущего определения содержания ценностных ориентаций названной субкультуры. Содержание духовных ценностей этномаргинальной субкультуры определяется ее местом в структуре украинской этнической суперкультуры.

Ключевые слова: этносоциология, этномаргинальность, субкультура.